

Agnes Jacobsson Undén 1887–1935

– universitetsutbildad vaktmästardotter från Kristianstad

AGNES KÅREGÅRD

Agnes Elisabeth Jacobsson föddes den 4 november 1887 i Kristianstad. Hennes föräldrar var Anna och Nils Jacobsson. Anna kom från en släkt av bönder från Önnestad, utanför Kristianstad. Nils var från Norra Sandby och arbetade som vaktmästare vid hovrätten i Kristianstad. Under Agnes första levnadsår bodde familjen, som även bestod av barnen Malte och Visen, i en liten våning vid Nya Boulevarden framför Möllers bleckslageri. Efter några år flyttade de till en större lägenhet i en lite ”bättre” del av staden – på Tivoli-gatan. Fadern hade åtagit sig en syssla som fastig-

hetsskötare i huset. Inkomsten från vaktmästaryrket var mager i förhållande till den levnadsstandard som familjen önskade. Nils hade därför diverse småuppdrag vid sidan av sitt huvudsakliga arbete. Han var bland annat hovmästare vid många stora middagar för kristianstadssocieteten. Båda Agnes föräldrar var medlemmar i Evangeliska fosterlandsstiftelsen. Det var särskilt modern som var starkt religiös. I Malte Jacobssons *Minnesbilder* kan man läsa att det var Anna som var den dominerande och mer intelligenta av de två makarna. Under sin ungdom i Önnestad hade hon varit engagerad i både väckelserörelsen och olika kurser på Önnestads folkhögskola. Annas familj hade ofta studerande på folkhögskolan inackorderade hemma hos sig.

Musiken hade en central plats i Agnes barndomshem. Hon och hennes syster fick lära sig att spela piano och Malte spelade fiol. De sjöng ofta tillsammans med modern. Agnes första somrar tillbringades hos morföräldrarna i Önnestad. Där fick hon ta del av jordbrukslivet med slakt, byk och storbak. Som vuxen var hon tacksam för att hon tidigt hade fått ta del av traditionerna på landet. 1898 köpte Nils en sommarvilla i Åhus. Där spenderade familjen somrarna i många år framöver.

Agnes gick i flickskola i hemstaden. För modern var det mycket viktigt att alla hennes tre barn skulle få studera. Malte läste teologi och filosofi i Lund.

Först var tanken att han skulle bli präst, men istället fortsatte han filosofi- och psykologistudierna och fick arbete som lärare vid Göteborgs högskola. Där fick han sedan en professur i filosofi. Vid sidan av läraryrket var Malte även politiskt engagerad. Under en period var han stadsfullmäktiges ordförande och senare blev han landshövding i Göteborg.

Både Agnes och Visen fick även de studera vidare. Efter att de avslutat högre flickskolan, fick de privatlektioner och tog sedan studenten som privatister i Kristianstad. Agnes, ett år äldre än Visen, var tillsammans med en väninna de första kvinnliga studenterna i Kristianstad. Agnes berättade sedan att lärarna inte riktigt visste hur de skulle förhålla sig till dem. Det var mycket ovanligt att flickor fick ta studenten i början av 1900-talet. Särskilt om familjen inte tillhörde någon av de högre samhällsklasserna. Med hjälp av månadsbidrag från Nils bror Ola Jacobsson, som var en stor lokal brännvinskung, kunde Agnes och Visen sedan läsa vidare vid Lunds universitet. Ola hade en brännvinsfirma som låg mellan Yllans entré och Södra kanalen. I den lokalen hade Norringarnas kulsprutekompani en provisorisk förläggning under första världskriget. Sista hyresgästen var Lindebergs reklamfabrik. 1911 avlade Agnes sin filosofie magisterexamen. Ett år senare tog Visen sin examen. Hon gifte sig med Assar Hadding. Han blev senare professor i geologi vid Lunds universitet och även rektor för universitet under en period.

Kvinnliga akademiker var sällsynta vid den här tiden. Först 1873 blev det tillåtet för kvinnor att läsa vid universitetet. Grundlagen utestängde kvinnor från högre statliga ämbeten ända fram till mitten av 20-talet. Det var därför svårt för universitetsutbildade kvinnor att få arbeten som motsvarade deras utbildning. Ända in på 50-talet betraktades de kvinnliga akademikerna som avvikare. Att både Agnes och Visen, två kvinnor från en icke-akademisk familj, fick studera vidare var mycket ovanligt. Malte Jacobsson förklarade det med att det var en kombination av moderns ärelystnad och hennes kontakt med folkhögskolan i Önnestad. Hon förstod det viktiga i att få utbildning för att kunna förbättra sin livssituation.

I Lund träffade Agnes, genom sin bror, Östen Undén. Det började med ett brev där Agnes rådfrågade Östen i en växelaffär. På ett år utvecklades deras bekantskap till kärlek. I juli 1909 förlovade de sig. Agnes och Östen kompletterade varandra mycket bra. Agnes var utåtriktad och rationell medan Östen var mer blyg och ordkarg. Våren 1910 bodde Östen i Berlin där han gjorde studier för en avhandling. Sommaren tillbringade Agnes i England för att träna sin engelska. Deras åtskilda liv gjorde att kontakten dem emellan i början av deras förhållande till stor del utgjordes av brev. Efter sin examen, våren 1911, började Agnes arbeta som lärarinna i Vimmerby. Paret planerade under

tiden för sin gemensamma framtid. Under våren 1912 avslutade Östen sin doktorsavhandling. Vid midsommar samma år gifte de sig i Sunne. Bröllopsresan bestod av en fotvandring i Värmland och Norge. Paret var bosatt i Lund fram till 1917. Då fick Östen en professur i juridik vid Uppsala universitet. I Lund föddes 1914 dottern Karin och två år senare dottern Ingar. 1924 blev Östen utrikesminister i Brantings socialdemokratiska regering. Hela familjen flyttade då från Uppsala till utrikesministerhotellet i centrala Stockholm. Agnes var där värdinna för alla de diplomater och statsmän som under sina besök i Sverige bodde på utrikesministerhotellet. Hon var mycket uppskattad för sitt värdinneskap.

Familjen Undén utanför hemmet i Uppsala.

Agnes var mycket musikalisk. Hon tonsatte flera dikter, vissa i samarbete med Alice Tegnér. Det Undénska hemmet var mycket omtyckt för sina musikafnarn som Agnes och Östen anordnade för studenter under Östens tid som universitetskansler. Agnes var även mycket intresserad av språk och litteratur. Hon kunde konversera sina gäster på utrikesministerhotellet på både franska och engelska. Under tiden i Uppsala var hon även aktiv i husmodersrörelsen och fackskolan för huslig ekonomi.

Den 12 oktober 1935 dog Agnes efter en magoperation. Det var en rutinoperation för att ta bort en ofarlig svulst och operationen blev lyckad. Efteråt var hon ordinerad att vila i tio dagar, enligt den tidens föreskrifter. Hon fick då en blodpropp i lungan som vållade hennes död. Agnes hade betytt mycket för sina vänner och sin familj. Östen skrev 30 år senare i sina minnesanteckningar om Agnes död: "Jag trodde aldrig att jag skulle komma över den katastrofen."

Agnes genomförde under sitt liv en klassresa. Båda hennes föräldrar kom från bondesläkter utan någon akademisk tradition. Hon och hennes syskon fick ändå läsa vid universitetet och ta examen. Genom sina studier träffade Agnes Östen, som även han genom utbildning och politik hade förbättrat sina levnadsförhållanden. Agnes är ett ovanligt exempel på en kvinna i början av 1900-talet. Få hade möjlighet att läsa vid universitet. Det som speglar tiden är

att hon, trots utbildning, inte arbetade efter att hon hade gift sig. Idag tycker vi att det är självklart att både kvinnor och män yrkesarbetar. I början av 1900-talet förutsattes kvinnor sluta arbeta så fort de gifte sig och bildade familj. Först 1938 blev det förbjudet att avskeda kvinnor på grund av äktenskap eller graviditet. Man ansåg att deras uppgift var att ta hand om hemmet och familjen. De gifta kvinnor, arbetarklassens kvinnor undantagna, som arbetade, ansågs vara svikare mot både sin familj och sitt kön, av många i samhället.

Innan Agnes gifte sig arbetade hon som lärarinna. Det var ett av få yrken som stod öppet för medelklassens kvinnor. Det krävdes dock inte universitetsutbildning för att bli lärarinna. Det räckte med att ha studerat vid lärarinneseminariet. Agnes var med dagens mått överutbildad. Hon hade universitetsexamen, men som kvinna hade hon inte tillgång till de tjänster som samma examen öppnade för män.

Litteratur

- Almgren, Bergström, Löwgren, 2002: *Alla tiders historia Maxi*. Malmö: Gleerups.
- I. B.-d., 1924: Studentskan på excellensposten. I: Bergström, Eva (red.): *Idun no. 44*. 1924-11-02
- Jacobsson, Malte, 1964: *Minnesbilder*. Solna: Natur och kultur.
- Markusson Winkvist, Hanna, 2003: *Som isolerade öar. De lagerkransade kvinnorna och Akademien under 1900-talets första hälft*.
- Möller, Yngve, 1986: *Östen Undén – en biografi*. Stockholm: Norstedts.
- Undén, Östen, 2002: *Anteckningar 1952-1966*. Stockholm: Kungl. Samfundet för utgivande av Handskrifter rörande Skandinaviens historia.
- Wikander, Ulla, 1999: *Kvinnorarbete i Europa 1789-1950*. Stockholm: Atlas Akademi.

Författarens kommentar: Under mitt sista år, 2005 – 2006, på Österängsgymnasiet i Kristianstad släktforskade jag och skrev ett arbete om min släkt i kursen Projektarbete. Texten om Agnes Jacobsson, min mammas mormor, är ett utdrag ur det arbetet.